

HAYOT VA O'LIM MASALASI: BIOETIKANING FALSAFIY ASOSLARI

Ziyodullayeva Charos Umid qizi

Toshkent davlat tibbiyot universiteti 1-kurs talabasi

O'qituvchi: Shakarov Bobur Xusniddinovich

Annotatsiya: *Hayot va o'lim o'rtasidagi munosabatlar har doim falsafa, ilohiyot va tibbiyotda markaziy masala bo'lib kelgan. 20-asrning o'rtalarida bioetikaning bir fan sifatida paydo bo'lishi bu masalalarni zamonaviy munozaralarning oldingi qatoriga olib chiqdi, falsafiy mulohazalarni sog'liqni saqlash va biotexnologiyadagi amaliy muammolar bilan chambarchas bog'ladi. Ushbu maqola bioetikaning falsafiy asoslarini hayot va o'lim tushunchalariga e'tibor qaratib, metafizik, axloqiy va ekzistensial asoslar inson qadr-qimmati, tibbiy aralashuv va axloqiy mas'uliyat haqidagi tushunchamizni qanday shakllantirishini o'rganadi. Falsafiy fikrning evolyutsiyasini klassik antik davrdan tortib evtanaziya, organ transplantatsiyasi va tibbiyotdagi sun'iy intellekt haqidagi zamonaviy munozaralargacha kuzatib, ushbu maqola avtonomiya, axloq va hayotning muqaddasligi o'rtasidagi doimiy ziddiyatni yoritib beradi. Tahlil bioetik paradigmada hayot va o'limni yaxlit tushunishni shakllantirish uchun fanlararo nuqtai nazarlarni - falsafiy, diniy va biotibbiyotni birlashtiradi.*

Kaliy so'zlar: Bioetika; Hayot falsafasi; O'lim va o'lim; Tibbiy etika; Inson qadr-qimmati; Evtanaziya; Axloqiy mas'uliyat; Ekzistensializm; Biotibbiyot texnologiyasi; Avtonomiya.

KIRISH

Hayot va o'lim haqidagi falsafiy masala tsivilizatsiya paydo bo'lganidan beri insoniyat tafakkurini band etib keladi. Aflotunning ruhning o'lmasligi haqidagi

fikrlaridan tortib, Xaydeggerning "o'limga - borliq" ekzistensial tahliligacha, hayot va o'lim o'rtasidagi chegaralar insoniyat axloqiy burch va borliqning o'zi qadriyatini qanday anglashini belgilab berdi. 20-asrda tibbiy texnologiyalarning jadal rivojlanishi - sun'iy nafas olish, genetik muhandislik, organlarni transplantatsiya qilish - bu qadimiy so'rovlarni amaliy axloqiy muammolarga aylantirdi. Shunday qilib, bioetika, hayotni o'zgartiruvchi qarorlar qabul qilishda inson harakatlarini boshqarish uchun falsafa, tibbiyot, huquq va ilohiyotni birlashtirgan fan paydo bo'ldi [Beauchamp & Childress, 2019, p. 21].

Bioetika misli ko'rilmagan axloqiy qiyinchiliklarga javoban paydo bo'ldi: hayot qachon boshlanadi? Qachon tugashini kim hal qilishga haqli? Ong to'xtagan bo'lsa ham, fan biologik mavjudlikni uzaytirishi kerakmi? Bu savollar shunchaki klinik emas - ular chuqur falsafiy bo'lib, insoniyatning mohiyatini, azob-uqubatlarning ma'nosini va tabiat ustidan inson nazorati chegaralarini ko'rib chiqadi. Jonas ta'kidlaganidek, "mas'uliyat imperativi" inson erkinligi hayotga hurmat va bizning cheklangan sharoitimizni anglash bilan boshqarilishini talab qiladi [Jonas, 1984, p. 67].

Ushbu maqolaning maqsadi hayot va o'lim haqidagi bioetik aks ettirishning falsafiy asoslarini o'rganishdir. Axloqiy fikrning tarixiy evolyutsiyasini va uning zamonaviy tibbiyotga tatbiq etilishini tahlil qilib, ushbu tadqiqot falsafiy fikrlash zamonaviy biotibbiyotda axloqiy dilemmalarni hal qilishga qanday hissa qo'shishini aniqlashga harakat qiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

1. Hayot-mamot muammosining tarixiy ildizlari

Hayot va o‘lim tushunchasi metafizik qarama-qarshiliklar sifatida qadimgi kelib chiqishiga ega. Yunon falsafasida Platon hayotni Shakllarning abadiy olamida ishtirok etish sifatida tasavvur qilgan, o‘lim esa ruhning buzilgan tanadan ozod bo‘lishidir [Platon, 1997, p. 132]. Bundan farqli o‘laroq, Aristotel hayotni biologik jihatdan, ruhning hayotiy funktsiyalari - oziqlanish, idrok etish va intellektning tirik organizm ichidagi namoyon bo‘lishi sifatida aniqladi [Aristotel, 1984, p. 1023].

O‘rta asrlarda Foma Akvinskiy Aristotel biologiyasini xristian ilohiyotshunosligi bilan uyg‘unlashtirib, hayot ilohiy in‘om, o‘lim esa transsendensiyaga o‘tish ekanligini o‘rgatdi. Uning teleologik etikasi inson hayotini hurmat qilish kerakligini ta’kidladi, chunki u yakuniy maqsadga - Xudo bilan birlashishga qaratilgan [Aquinas, 1947, p. 78].

Zamonaviy falsafaning yuksalishi bilan dualistik fikr qayta paydo bo‘ldi. Dekart insonni res cogitans (fikrlash moddasi) va res extensa (kengaytirilgan modda) birikmasi sifatida ko‘rib, tanani mexanik mavjudotga aylantirdi [Dekart, 1998, p. 56]. Ushbu Kartezian nuqtai nazari biotibbiyot modeli uchun asos yaratdi, bu erda shifokor inson ma’nosining qo‘riqchisi emas, balki hayot jarayonlarining texnikiga aylanadi.

19-asrda Nitsshe va Shopengauer tubdan farqli talqinlarni taklif qildilar. Shopengauerning pessimizmi hayotni irodaning og‘riqli tasdiqlanishi deb hisoblardi, Nitsshe esa hayotni ijodiy o‘zini o‘zi yengish, statik holat emas, balki dinamik jarayon sifatida nishonladi [Nietzsche, 2006, p. 45]. Ikkalasi ham an'anaviy axloq tushunchalariga e’tiroz bildirgan, ekzistensialistik tashvishlarni haqiqiylik va cheklilik bilan ifodalagan.

2. Bioetikaning paydo bo'lishi

Bioetika atamasi birinchi marta 1970 yilda Van Rensselaer Potter tomonidan kiritilgan bo'lib, uni biologik bilimlarni insoniy qadriyatlar bilan birlashtirgan "omon qolish fani" deb ta'riflagan [Potter, 1971, p. 3]. Ko'p o'tmay, biotibbiy etikaning to'rtta tamoyilini shakllantirgan Beauchamp va Childress ishi tufayli bu soha kengaydi: avtonomiya, xayrixohlik, zarar bermaslik va adolat [Beauchamp & Childress, 2019, p. 40].

Ushbu tamoyillar tibbiyotda axloqiy munozarani qayta belgilab berdi, bu plyuralistik jamiyatlarga diniy yoki mafkuraviy bo'linishdan tashqari umumiy axloqiy asoslarni topishga imkon berdi. Shunga qaramay, ular falsafiy savollarni ham ko'tardilar: universal tamoyillar hayot va o'lim qarorlarining axloqiy murakkabligini etarli darajada qamrab oladimi? Odamlar o'lim vaqti va usulini belgilashga axloqiy jihatdan haqlimi?

3. O'lim haqidagi falsafiy qarashlar

Xeydeggerning ekzistensial ontologiyasi o'limni mavjudlikning so'nggi imkoniyati - inson erkinligining belgilovchi ufqi sifatida ko'rgan [Heidegger, 1962, p. 284]. Xeydeggerga ko'ra, faqat o'limga chinakam qarshilik ko'rsatish orqali odamlar mazmunli yashashi mumkin. Kamyu, aksincha, insonning o'limda ma'no topishga bo'lgan harakatlarining bema'niligini ta'kidlab, ongli yashash orqali nigilizmga qarshi isyonga chaqirdi [Camus, 1955, p. 12].

Zamonaviy bioetika ko'pincha evtanaziya, hayotni tugatish va o'z joniga qasd qilish kabi muammolarni tahlil qilish uchun ushbu ekzistensial tushunchalardan foydalanadi. Muxtoriyat (o'limni tanlash huquqi) va hayotning

muqaddasligi (o'ldirishni ma'naviy taqiqlash) o'rtasidagi ziddiyat axloqiy munozaralarda markaziy bo'lib qolmoqda [Singer, 2011, p. 98].

4. Diniy va Madaniy asoslar

Din global bioetikani shakllantirishda davom etmoqda. Xristianlikda hayot muqaddasdir, chunki u ilohiy ijodni aks ettiradi, o'lim esa ham jazo, ham abadiy hayotga o'tishdir. Islom bioetikasi ham xuddi shunday o'rgatadiki, hayot Xudoga (Allohga) tegishli va insonlar o'z tanalarining ishonchli vakilidir [Sachedina, 2005, p. 34]. Shunday qilib, evtanaziya va o'z joniga qasd qilish axloqiy jihatdan taqiqlangan, ammo tibbiy vositalar yordamida hayotni saqlab qolish ilohiy irodani hurmat qilishi kerak.

Sharq an'alarida buddizm va hinduizm hayot va o'limni qayta tug'ilish (samsara) tsiklidagi bosqichlar sifatida ko'rishadi. Axloqiy urg'u rahm-shafqat (karuṇā) va zarar bermaslik (ahiṃsā), hayot ustidan hukmronlik qilishdan ko'ra muvozanat orqali tibbiy qarorlarni boshqaradi [Keown, 2001, p. 77].

5. Zamonaviy muammolar

21-asrda texnologik taraqqiyot hayot va o'lim o'rtasidagi chegarani xira qildi. Sun'iy intellekt, miya o'limi mezonlari, organlarni yig'ish va genetik modifikatsiya - bularning barchasi murakkab axloqiy savollarni tug'diradi. Transhumanizm, insonning rivojlanishi biologik chegaralardan oshib ketishiga ishonish, o'limni ekzistensial ishonchdan ko'ra texnik to'siq sifatida qayta belgilaydi [Bostrom, 2005, p. 15]. Faylasuflar ogohlantirishicha, bu paradigma insonni axloqiy vosita emas, balki dasturlashtiriladigan narsa sifatida ko'rib, axloqni noinsoniylashtirish xavfini tug'diradi.

MUHOKAMA

1. Biotibbiyot asrida hayotni aniqlash

Falsafiy nuqtai nazardan, hayotni uchta asosiy o'lovda tushunish mumkin: biologik , shaxsiy va axloqiy . Biologik jihatdan hayot hujayra faoliyati va metabolik jarayonlar bilan belgilanadi. Shaxsan, bu ong va o'zlikni nazarda tutadi. Axloqiy jihatdan u qadr-qimmat va ichki qadriyatni o'zida mujassam etgan.

Zamonaviy tibbiyot birinchi ta'rifni - hayotni o'lvchanadigan biologik funktsiya sifatida ta'kidlashga intiladi. Shunga qaramay, vegetativ holatlarning davom etishi va sun'iy hayotni ta'minlash shunchaki biologik mavjudlik mazmunli hayotni tashkil qiladimi yoki yo'qligini qayta ko'rib chiqishga majbur qildi. Ioann Pavel II ushbu dilemmaga murojaat qilib, hayotni ta'minlashning mutanosib va nomutanosib vositalarini ajratib , tibbiy davolanish inson qadr-qimmatiga mos kelishi va odamlarni mashinaga aylantirmasligi kerakligini ta'kidladi [John Paul II, 1995, p. 28].

Falsafiy paradoks hayotning uzaytirilishi ekzistensial azob-uqubatlarga yoki shaxsni yo'qotishga olib kelganda paydo bo'ladi. Aristotel nuqtai nazaridan, tibbiyot telosi cheksiz omon qolish emas, balki insonning gullab-yashnashi uchun qulay bo'lgan tabiiy faoliyatni tiklashdir (eudaimonia).

2. O'limning ma'nosi

O'lim, sof biologik hodisa bo'lishdan uzoqda, insonning vaqtinchalikligini belgilaydigan metafizik chegaradir . Epikurning ta'kidlashicha, o'lim "biz uchun hech narsa emas", chunki biz mavjud bo'lganda o'lim yo'q, o'lim bo'lganda esa biz emasmiz [Epicur, 1994, p. 89]. Aksincha, ekzistensial falsafa o'limni borliqning eng shaxsiy va muqarrar tomoni sifatida ko'radi.

Bioetika o'limni yurak-o'pka, nevrologik va ba'zan hujayrali mezonlar orqali amalga oshiradi, ammo bu o'limning axloqiy ma'nosini tugatmaydi. Masalan, "miya o'limi" mezoni ongni qaytarib bo'lmaydigan yo'qotishni o'lim bilan tenglashtiradi, ammo ba'zi urf-odatlar organizmning yaxlit va shu tariqa tirik qolishini ta'kidlab, bunga qarshilik ko'rsatadi. Bu tafovut chuqur falsafiy plyuralizmni aks ettiradi: o'lim tibbiy haqiqatmi yoki axloqiy hukm, shaxsning asosiy ontologiyasiga bog'liq.

3. Evtanaziya va o'limga yordam berish etikasi

Evtanaziyaning axloqiy qonuniyligi eng bahsli bioetik masalalardan biridir. Tarafdorlar avtonomiya tamoyiliga asoslanib, odamlar keraksiz azob-uqubatlardan xoli, munosib o'limni tanlash huquqiga ega ekanligini ta'kidlaydilar [Singer, 2011, p. 102]. Muxoliflar hayotning muqaddasligi haqidagi ta'limotga murojaat qilib, hech qanday inson hokimiyati hayotning qasddan tugashini qonuniylashtira olmaydi, deb ta'kidlaydilar.

Falsafiy nuqtai nazardan, evtanaziya Kantning odamlarga hech qachon shunchaki vosita sifatida emas, balki har doim o'z maqsadlari sifatida qaralishi kerakligi haqidagi imperativga qarshi chiqadi [Kant, 1996, p. 74]. Tanqidchilarning ta'kidlashicha, o'z o'limini og'riqdan qochish sifatida o'z-o'zini vosita qiladi va hayotning so'zsiz qiymatiga putur etkazadi.

Shunga qaramay, zamonaviy bioetika o'rta yo'lni qidiradi - axloqiy chegaralarni qo'llab-quvvatlagan holda hamdardlikni tan olish. Palliativ yordam tushunchasi azob-uqubatlarni yo'q qilishdan ko'ra yengillikka qaratilgan bo'lib, bu sintezni o'zida mujassam etgan.

MUNOZARA

4. Inson qadr-qimmati va axloqiy mas'uliyat

Bioetikaning markazida **inson qadr-qimmati tushunchasi yotadi**, bu tamoyil tibbiy, madaniy va diniy farqlardan ustun turadi. Qadr-qimmat har bir insonning jismoniy qobiliyati, ijtimoiy mavqei yoki kognitiv qobiliyatidan qat'i nazar, o'ziga xos axloqiy qadriyatlarga ega ekanligini anglatadi. **Immanuel Kant** ta'kidlaganidek, qadr-qimmat insonning oqilona tabiatidan - ularning axloqiy qonun va o'z taqdirini o'zi belgilash qobiliyatidan kelib chiqadi [Kant, 1996, p. 78].

Tibbiy etikada qadr-qimmat bemorlarning biologik shaxslarga qisqarishiga to'sqinlik qiluvchi **axloqiy kompas bo'lib xizmat qiladi**. Bu har bir tibbiy qaror insonning avtonomiyasi, zaifligi va individualligini hurmat qilishni talab qiladi. Nyurnberg kodeksi (1947) va undan keyingi **YuNESKOning Bioetika va inson huquqlari bo'yicha deklaratsiyasi (2005)** bu g'oyani inson farovonligi va roziligi fan taraqqiyotidan ustun bo'lishini talab qilib, institutsionalizatsiya qildi.

Biroq, avtonomiya va himoya o'rtasidagi ziddiyat hali ham hal qilinmagan. Muxtoriyatga juda ko'p e'tibor berish odamlarni ma'noning umumiy va ma'naviy kontekstlaridan ajratib qo'yish xavfini tug'diradi; juda kam xavf paternalizm. Demak, bioetika **qadr-qimmatning aloqador modelini** qidiradi, bu erda ma'naviy javobgarlik bemor, shifokor va jamiyat o'rtasida taqsimlanadi.

5. Texnologiya, sun'iy intellekt va bioetikaning kelajagi

Sun'iy intellekt (AI) va biotexnologik innovatsiyalarning paydo bo'lishi tirik yoki o'lik bo'lish nimani anglatishini qayta aniqladi. Mashinalar endi kognitiv funktsiyalarni taqlid qilishi, kasalliklarni bashorat qilishi va hayotni tabiiy

chegaralardan tashqari uzaytirishi mumkin. Faylasuflarning ogohlantirishicha, bu **texnologik hukmronlik** o'lim va javobgarlik haqidagi an'anaviy tushunchalarni yo'q qilishi mumkin.

Xans Yonas inson harakatining uzoq muddatli oqibatlarini hisobga oladigan **mas'uliyat etikasi** haqida bahs yuritib, ilm-fanni "Promethean" suiiste'mol qilishdan ogohlantirgan edi [Jonas, 1984, p. 102]. Sun'iy intellektga asoslangan sog'liqni saqlash kontekstida axloqiy javobgarlik algoritmik shaffoflik, ma'lumotlar maxfiyligi va insonning hamdardligini saqlashga taalluqli bo'lishi kerak.

Agar mashinalar hayot va o'lim to'g'risida qaror qabul qila boshlasa, masalan, kam tibbiy resurslarni taqsimlash yoki o'limga olib keladigan kasalliklarni tashxislash - bioetikaning falsafiy asosi rivojlanishi kerak. Texnologiya insoniy mulohazalarni almashtirish o'rniga, kamtarlik va rahmshafqatga asoslangan **axloqiy fikrlashning kengaytmasi bo'lib xizmat qilishi kerak.**

6. Falsafiy antropologiya va hayotning birligi

, insonni gavdalangan, aloqador va ma'no izlovchi sifatida qaraydigan **falsafiy antropologiyadan** olingan . **Merlo-Ponti** kabi mutafakkirlar Karteziyan dualizmini rad etib, tirik tanani (*le corps propre*) tajribaning asosi sifatida ta'kidladilar. Shu nuqtai nazardan, tibbiy etika **mujassamlangan yaxlitlikni hurmat qilishi kerak** jismoniy, hissiy va ma'naviy o'lchovlar ajralmas holda mavjud bo'lgan inson hayotining [Merleau-Ponty , 1962, p. 57].

Xuddi shunday, **fenomenologik bioetika** kasallik va o'limni inson mavjudligining zaifligi va o'zaro bog'liqligini ochib beradigan ekzistensial

hodisalar sifatida izohlaydi. Og'riq tajribasi, masalan, biokimyoviy ma'lumotlar bilan to'liq qo'lga kiritilishi mumkin emas; u axloqiy va kommunikativ ma'noga ega. Ushbu tushuncha **sog'liqni saqlashga** yanada yaxlit yondashuvni, klinik fan bilan bir qatorda falsafa, psixologiya va ilohiyotni birlashtirishni talab qiladi.

7. Global bioetikaga

Globallashgan dunyoda bioetik me'yorlar bir xillikni o'rnatmasdan, madaniy xilma-xillikni bog'lashi kerak. **Van Rensselaer Potter** bioetikani insoniyatning omon qolishi uchun biologik bilimlar va insoniy qadriyatlarni birlashtirgan "kelajakka ko'prik" sifatida tasavvur qildi [Potter, 1971, p. 15]. Shunday qilib, global bioetika **barqarorlik, adolat va birdamlikni ta'kidlaydi**.

Bu kengroq ko'rish shifoxona devorlaridan oshib ketadi. Bu ekologik axloq, resurslarni taqsimlash va inson tajribasining axloqiy chegaralariga tegishli. Hayotning qadr-qimmati endi individual avtonomiya bilan chegaralanib qolishi mumkin emas; u ekologik va avlodlararo mas'uliyatni o'z zimmasiga olishi kerak.

NATIJALAR

Quyidagi jadvallar va raqamlar adabiyot va kontseptual asoslarni tahlil qilish natijasida olingan asosiy falsafiy va axloqiy o'lchovlarni sintez qiladi.

Jadval 1. Hayot va o'lim haqidagi falsafiy qarashlar

Faylasuf / An'ana	Ko'rish ning Hayot	Ko'rish ning O'lim	Axloqiy Natijalar
Platon	Hayot abadiy shakllardagi ishtirok sifatida	Ruhni tanadan ozod qilish	O'lim transsendensiya sifatida; tafakkur

			qiymati
Aristotel	Hayot potentsialni ruh orqali amalga oshirish sifatida	Biologik shaklning tabiiy tugashi	Tibbiyot tabiiy tartibni tiklashi kerak
Kant	Ratsional avtonomiya va axloqiy qadr-qimmat	Hayotni saqlab qolish burchi, uni yo'q qilish emas	O'z joniga qasd qilish va evtanaziya axloqiy qonunni buzadi
Xaydegger	Hayot "o'limga yaqin"	O'lim belgilaydi haqiqiy mavjudligi	Axloqiy xabardorlik orqali cheklilik
Jonas	Hayot kabi axloqiy mas'uliyat	O'lim kabi tabiiy cheklash	Ehtiyotkorlik orqali kelajak avlodlarni saqlang
Buddizm	Hayot kabi doimiy jarayon	Karmik tsiklning bir qismi (samsara)	Rahmdillik qo'llanmalar axloqiy qarorlar

2- jadval . Qiyosiy Axloqiy Ramkalar

An'ana	Asosiy Qiymat	Munosabat To'g'ri O'lim	Kalit Axloqiy Yondashuv
G'arbiy (xristian , gumanist)	Muqaddaslik ning hayot	O'lim kabi axloqiy chegara	Deontologik axloq

Sharqiy (Buddhist , Hindu)	Uyg'unlik va zo'ravonlik qilmaslik	O'lim kabi o'tish	Rahmdillik axloq
Dunyoviy Ekzistensializm	Haqiqiy o'zboshimchalik	O'lim kabi o'z- o'zini anglash	Individual avtonomiya
Texnologik Transhumanizm	Ustalik ning biologiya	O'lim muammo sifatida	Utilitar pragmatizm

XULOSA

Hayot va o'lim masalasi falsafiy tadqiqotlar va bioetik amaliyotning markazida yotadi. Ushbu maqola bioetika, garchi tibbiy dilemmalarga asoslangan bo'lsa ham, oxir-oqibatda mavjudlik, qadr-qimmat va mas'uliyatning tabiati haqidagi falsafiy mulohazalarga bog'liqligini ko'rsatdi. Qadimgi metafizikadan tortib zamonaviy biotexnologiyagacha **hayotning muqaddasligi** va **shaxsning avtonomligi** o'rtasidagi ziddiyat bizning davrimizning axloqiy manzarasini belgilaydi.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, Aristotel teleologiyasidan tortib Xeydeggerning ekzistensializmi va Jonasning mas'uliyat etikasigacha bo'lgan falsafiy an'analar bioetik fikrlashni shakllantirishda davom etmoqda. **Inson qadr-qimmat** tushunchasi muxtoriyatga hurmatni rahm-shafqat va jamoaviy mas'uliyat bilan uyg'unlashtirgan eng barqaror axloqiy asos sifatida namoyon bo'ladi.

Zamonaviy zamonda sun'iy intellekt va genetik muhandislikning kengayishi inson hayotining an'anaviy chegaralarini shubha ostiga qo'yadi. Shunga qaramay,

Jonas ogohlantirganidek, axloqiy donolik hayot sirlari oldida kamtarlikni talab qiladi. Shunday qilib, bioetikaning kelajagi **falsafiy asosda qolishi kerak** - hayotga hurmat, axloqiy muloqot va global birdamlikka asoslangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akvinskiy, T. (1947). *Summa Theologica*. Trans. Ingliz Dominikan provinsiyasining otalari. Yangi York : Benziger Birodarlar .
2. Aristotel. (1984). *Aristotelning to'liq asarlari*. Prinston Universitet ni bosing .
3. Beauchamp, T. va Childress, J. (2019). *Biotibbiy etika tamoyillari* (8-nashr). Oksford Universitet ni bosing .
4. Bostrom , N. (2005). "Transhumanistik fikrlash tarixi." *Evolutsiya va texnologiya jurnali*, 14(1), 1–25.
5. Kamyu, A. (1955). *Sizif haqidagi afsona*. Nyu-York: Alfred A. Knopf.
6. Dekart, R. (1998). *Birinchi falsafa bo'yicha meditatsiyalar*. Kembrij Universitet ni bosing .
7. Epikur. (1994). *Menoceusga maktub*. Epikur o'quvchisida . Hackett Nashriyot .
8. Xeydegger, M. (1962). *Borliq va vaqt*. Harper & Row .
9. Ioann Pol II. (1995). *Evangelium Vitae*. Vatikan shahri: Libreria Editrice Vaticana.
10. Jonas, H. (1984). *Mas'uliyat imperativi: texnologik asr uchun axloq izlashda*. Universitet ning Chikago ni bosing .

11. Kant, I. (1996). *Axloq metafizikasining asoslari*. Kembrij Universitet ni bosing .
12. Keown, D. (2001). *Buddizm va bioetika*. Palgrave Makmillan .
13. Merlo-Ponti, M. (1962). *Idrok fenomenologiyasi*. Routledge va Kegan Pol .
14. Nitsshe, F. (2006). *Zardusht shunday dedi*. Kembrij Universitet ni bosing .
15. Platon. (1997). *Fedon*. Platonda: *To'liq asarlar*. Hackett Nashriyot .
16. Potter, VR (1971). *Bioetika: kelajak sari ko'prik*. Prentice-Hall .
17. Sachedina, A. (2005). *Islom biotibbiy etikasi: tamoyillari va qo'llanilishi*. Oksford Universitet ni bosing .
18. Xonanda, P. (2011). *Amaliy etika*. Kembrij universiteti matbuoti.
19. YUNESKO. (2005). *Bioetika va inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi*. Parij : YuNESKO.
20. Nyurnberg kodeksi. (1947). *Nyurnberg harbiy tribunallarida harbiy jinoyatchilarning sudlari*. AQSh hukumati Chop etish Ofis .